

УДК 316.722:323.15]:378:37.011.3-051(045)

Човрій С. Ю.**старший викладач кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет****Дуда О.-М. О.****здобувач ОС «Молодший бакалавр», спеціальність «Початкова освіта»,
Мукачівський державний університет****Кус Б.І.****здобувач ОС «Бакалавр», спеціальність «Спеціальна освіта. Логопедія»,
Мукачівський державний університет**

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ПОЛІЕТНІЧНОГО РЕГІОНУ

У статті розкрито значущість формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів в умовах поліетнічного регіону. Особлива увага приділяється змісту поняття «міжкультурна комунікація».

***Ключові слова:** Закарпаття, поліетнічний регіон, міжкультурна комунікація.*

The article reveals the significance of forming the intercultural competence of teachers-to-be in a polyethnic region. Particular attention is paid to the meaning of «intercultural communication».

***Key words:** Transcarpathia, polyethnic region, intercultural communication.*

Сьогодні одним із актуальних напрямів, у якому має рухатися педагогічна наука, є підготовка майбутніх фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність у полікультурному середовищі. Полікультурність є важливою складовою професійної компетентності сучасного педагога, особливо в умовах поліетнічного регіону, яким є Закарпаття.

Різні аспекти проблеми полікультурності досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Р. Агадулін, Т. Атрощенко, Д. Бенкс, Л. Волик, О. Грива, Л. Гончаренко, О. Гуренко, Г. Дмитрієв, Д. Дьюї, В. Євтух, В. Лекторський, В. Матіс, Д. Міттер, С. Нієто, Г. Палаткіна, В. Подобєд, О. Сухомлинська, М. Уолцер, Н. Якса та ін.

З огляду на актуальність і необхідність ґрунтовного вивчення означеної проблеми, у даній статті маємо на меті розкрити теоретичні аспекти підготовки

майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах поліетнічного регіону (Закарпаття).

Метою полікультурної (мультикультурної) освіти, на думку А. Бермуса, є: розвиток міжкультурної компетентності індивіда – представника певної культури; забезпечення кожному індивіду оптимальних умов розвитку базових механізмів ідентифікації, трансляції та функціонування кожної культури; усвідомлення важливості культурного різноманіття для досягнення самореалізації особистості; набуття досвіду взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння [2].

Поділяємо точку зору американського вченого Дж. Бенкса, що мультикультурна освіта буде результативною лише за умов:

- реалізації принципу культурного плюралізму;
- визнання рівноцінності й рівноправності всіх етнічних і соціальних груп;
- недопущення дискримінації людей за національною чи релігійною ознакою;
- сприяння вивченню, об'єктивної інформації з історії та культури етнічних груп;
- спрямованості змісту освіти на формування позитивного ставлення до культурних відмінностей;
- забезпечення належних умов для професійної підготовки педагогів;
- реалізації міждисциплінарного підходу [11].

З метою дослідження процесу формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах поліетнічного регіону, вважаємо за доцільне проаналізувати поняття «поліетнічний регіон».

«Регіон – це простір, у якому відбувається соціалізація людини, формування, збереження і трансляція культурних та духовних цінностей, розвиток природних багатств. У зв'язку з цим природно-географічні, соціально-економічні, соціально-демографічні особливості регіону безпосередньо впливають на його освітню політику, а зростання полікультурних тенденцій у регіоні, зокрема в освітньому просторі, відбувається по причині зростаючих міграційних потоків, посилення міжнародної співпраці та через окремі прояви міжнаціональних конфліктів» [10, с. 18].

Поліетнічний регіон – це «місце розвитку» різноманітних етносів, культур, релігій, яке формує своєрідність культурного простору території. Унікальність поліетнічних регіонів виражається в особливому, історично сформованому змішуванні різнорідних духовних, релігійних, етнокультурних побутових традицій та звичаїв.

Унікальним поліетнічним регіоном вважається Закарпаття – край культурного, етнічного, релігійного розмаїття. Геополітичне та географічне

розташування Закарпаття є своєрідним у порівнянні з іншими регіонами України, оскільки воно межує з декількома країнами Європейського Союзу – Румунією, Словаччиною, Угорщиною та Польщею. Протягом багатьох століть Закарпатський край належав до різних держав, зокрема Угорського королівства, Австро-Угорської монархії, Чехословаччини, Угорщини. З 22 січня 1946 року відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР була створена Закарпатська область у складі Української РСР [12]. Багатомовність, полікультурність і поліментальність населення Закарпаття сформували новий освітній простір – поліетнічний [14].

З огляду на вищесказане, розуміємо необхідність підготовки майбутніх педагогів згідно до вимог сучасної полікультурної освіти. У цьому аспекті підтримуємо думку М. Пафової та Т. Карасевої, що за «мету полікультурної освіти можна вважати формування індивіда, готового до активної творчої діяльності в сучасному полікультурному і багатонаціональному середовищі, зберігаючого свою соціально-культурну ідентичність, прагнучого до розуміння інших культур, поважаючого інші культурно-етнічні спільності, здатного жити в добробуті та злагоді з представниками різних національностей, рас, віросповідань» [5, с. 7].

Будник О. акцентує увагу на те, що особистість майбутнього педагога формується в певному освітньому середовищі, де створено належні умови для реалізації педагогічних здібностей, професійно значущих якостей, практичних умінь і навичок. Відтак, результати вияву цих можливостей залежать від самого суб'єкта соціально-педагогічного процесу, тобто особистості здобувача (його цілей, потреб, інтересів, мотивів, спрямованості, свободи, оцінки й самооцінки). Тільки глибоко усвідомлені цілі з допомогою адекватних засобів забезпечують результативність майбутньої педагогічної діяльності на засадах ціннісно-сміслового трактування цілісності, завдяки якій уможлиблюється вихід за межі природних і соціальних реалій [1].

Відповідно, полікультурне середовище освітнього закладу, на думку Н. Романенко, може виступити умовою розвитку особистості у багатонаціональному соціумі. Дослідниця вважає, що полікультурне освітнє середовище - це частина освітнього середовища, що стає могутнім інструментом створення сприятливого демократичного й гуманістичного соціального клімату, який впливає на формування полікультурної особистості, яка знаходить рівновагу між національними цінностями та повагою до цінностей інших людей, прагне зрозуміти їхню національну культуру, традиції тощо [7].

У наукових джерелах наявна велика кількість визначень поняття «полікультурна компетентність», причому окремі дослідники користуються термінами «міжкультурна компетентність» тощо. Так, О.Садохін визначає міжкультурну компетентність як сукупність знань, навичок і вмінь, за допомогою яких індивід може ефективно взаємодіяти з представниками інших культур як на побутовому, так і на професійному рівні [8].

Педагогічна діяльність в умовах поліетнічного регіону висуває особливі вимоги як до підготовки фахівця, так і до комплексу його знань, навичок, умінь та ціннісних орієнтацій, що визначають результативність праці. Без певного рівня сформованості компетентностей майбутнього педагога до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього простору не можна забезпечити належне виконання ним своїх професійних функцій.

Підготовку майбутніх педагогічних кадрів Закарпаття здійснюють Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Мукачівський державний університет та Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II. В кожному із них ведеться робота щодо формування поліетнічного середовища закладу, яке здійснює ціленаправлений вплив на формування толерантної особистості та міжкультурної компетентності майбутніх педагогів.

Акцентуємо увагу на такий важливий аспект ефективної професійної діяльності в умовах полікультурного регіону, як розвиток культури міжнаціонального спілкування. Термін «міжкультурна комунікація» відноситься до обміну знаннями, ідеями, думками, концептами та емоціями між людьми з різних культур. Саме міжкультурна компетенція, на думку І. Шавкун, повинна стати однією з найважливіших характеристик фахівця, під якою розуміється сукупність професійних якостей, що включає: теоретичні знання щодо національних культур, психологічні властивості (відвертість, гнучкість, терпимість, готовність працювати з представниками інших культур), практичні навички ефективних міжкультурних комунікацій [9].

Як підкреслює Л. Почебут, можна визначити чотири головні принципи міжкультурної комунікації:

- міжкультурне спілкування і взаємодія базуються на розумінні культурних відмінностей;
- підґрунтя ефективної міжкультурної комунікації: вияв поваги, цікавості до культури іншого народу, позитивної оцінки перспектив його розвитку;
- у процесі міжкультурної комунікації важливо орієнтуватися на майбутнє, а не на минуле. Починаючи міжкультурне спілкування, необхідно знати історію свого та інших народів, їх культуру, мистецтво, літературу,

історію відносин між ними, проте домінувати повинні перспективи на майбутнє;

– мета міжкультурної комунікації – розвиток здатності до діалогу, вміння бачити і приймати відмінності, шукати загальнокультурні позиції [6].

Важливою категорією для розуміння терміна «міжкультурна комунікація», в рамках нашого дослідження, є поняття «комунікативна компетенція», яка зазвичай розуміється як знання використовуваних при комунікації систем символів і правил їх функціонування, а також принципів комунікативної взаємодії. Будь-яка людина може розвинути у себе комунікативну компетенцію, але успішно реалізувати її можливо тільки в культурно обумовленій ситуації при наявності індивідуального досвіду окремої людини. Таким чином, в процесі підготовки майбутніх педагогів необхідно враховувати те, що міжкультурна комунікація, як і комунікація в рамках однієї культури, є процесом постійного відтворення смислів, оскільки вони можуть не збігатися навіть у людей, що виростили в рамках однієї культури й розмовляють однією мовою [13; 15].

Вважаємо за необхідне в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах поліетнічного регіону звернути увагу на те, що одним із найважливіших елементів самобутності культур є мова. Знання мов дає можливість людям зрозуміти одне одного, допомагає співпрацювати в багатокультурному суспільстві. Цій проблемі приділено значну увагу в документах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій. Сьогодні мовна політика Європейського Союзу заохочує до створення можливостей для вивчення іноземних мов у будь-якому віці, опанування регіональних мов і мов меншин [3].

В Україні ідеї функціонування мов національних меншин закладені в низці нормативно-законодавчих документів системи освіти. Закон України «Про вищу освіту» (2014) [4] визначає, що мовою викладання у вищій є державна мова. Для підвищення міжнародної академічної мобільності заклад вищої освіти має право ввести викладання частини дисциплін іноземною мовою, але забезпечивши при цьому знання здобувачами відповідних дисциплін й українською. За бажанням здобувачів освітній заклад може дати їм можливість вивчати мову національної меншини в обсязі, що забезпечує діяльність за фахом з використанням цієї мови. Норми закону утверджують у вищій освіті українську мову й водночас дають можливість вивчати мови національних меншин і дозволити в разі потреби викладати іноземними мовами.

Таким чином, можемо зробити висновок, що педагогічна діяльність в поліетнічному регіоні має ряд особливостей і зумовлена такими специфічними ознаками: багатонаціональний склад населення; нестабільний склад населення; взаємодія представників різних національностей; взаємний вплив культур представників різних національностей. Професійна підготовка майбутніх педагогів повинна враховувати усі вищезазначені положення, а також те, що готуючи фахівців до здійснення діяльності в багатокультурному суспільстві, необхідно налаштувати їх на сприйняття людини іншої культури та на побудову на цій основі діяльності щодо формування стосунків з нею.

Подальшого дослідження потребують такі аспекти зазначеної проблеми:

- вивчення можливостей розширення полікультурного компонента освіти в умовах поліетнічного регіону (Закарпаття);
- науково-методичне обґрунтування системи підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах поліетнічного регіону;
- дидактичні засади розробки комплексу навчально-методичного забезпечення, зокрема навчальних планів, програм, підручників та посібників, методичних рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будник О.Б. Етнопедагогічна складова професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О.Б. Будник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. – Вип. 27 / редкол. : М.І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. – С. 49-53.
2. Дулатбеков Н.О. Правовое воспитание как фактор формирования поликультурной компетентности личности / Н.О. Дулатбеков, Т.К. Туркенов // Развитие личности в поликультурном образовательном пространстве: зб. матеріалів Міжнародного конгресу; IV Слов'янські пед. читання. – Черкаси: вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2005. – С. 154-156.
3. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин : Хартія, міжнародний документ від 5 листопада 1992 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення: 10.11.2020).
4. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту» (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

5. Пафова М.Ф. Модернизация педагогического образования как условие становления поликультурной школы / М.Ф. Пафова, Т.Н. Карасева // Среднее профессиональное образование. – 2007. – № 2. – С. 6-9.
6. Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур: методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности : [учеб. пособ.] / Л.Г. Почебут. – Санкт-Петербург: Петерб. ун-т, 2005. – 281 с.
7. Романенко Н.А. Сучасна парадигма створення полікультурного середовища навчального закладу / Н.А. Романенко // Наука і освіта. – 2012. – № 5. – С. 61-63.
8. Садохин А.П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А.П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2007. – Том X. – №1. – С. 125-139.
9. Шавкун І.Г. Міжкультурна комунікація як складова сучасної менеджмент-освіти / І.Г. Шавкун // Культурологічний вісник Нижньої Наддніпряни. – 2009. – Вип. 23. – С. 115-118.
10. Якса Н.В. Професійна підготовка майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. пед. наук: 13.00.04 / Н.В. Якса. – Київ, 2009. – 46 с.
11. Banks, J.A. Multicultural Education: Issues and Perspectives (3rd ed.) / James A. Banks, Cherry A. McGee Banks. – Boston: Allyn and Bacon, 1999. – P. 446.
12. Chovriy, Sofiya. Training Primary School Teachers-To-Be for Professional Activity in a Polyethnic Region / Sofiya Chovriy // Premeny školy a učiteľské vzdelávanie v historickom kontexte a nové perspektívy: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej Pedagogickou fakultou Prešovskej univerzity v Prešove pri príležitosti 70. výročia založenia Pedagogickej fakulty v Prešove, 6. – 7. február 2019, Prešov. – Prešov, 2019. – P. 148-155.
13. Kymlicka, Will. Multiculturalism and Minority Rights: West and East. In: *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. –14/4 2015. – P. 4-25.
14. Molnár József. Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében / József Molnár, D. István Molnár. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2015. // Felelős szerkesztő : Gönczy Sándor. – p. 115.
15. Pusztai Gabriella. Szakmai szocializáció a felsőoktatásban. A pedagógusképzés kihívásai a Kárpát-medencében. – Nagyvárad – Budapest: PARTIUM-P·P·S-Ú·M·K, 2015 // Céglédi Tímea (szerk.). – p. 341.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>